

Radek Vorlíček: **Jak se daří inkluzi u nás a na Slovensku? Pohled do konkrétních základních škol.** Červený Kostelec: Pavel Merhart, 324 s. ISBN: 978-80-7465-387-2.

Keby sa stav inklúzie na Slovensku posudzoval podľa množstva pedagogických a psychologických textov na túto tému, získal by nezainteresovaný pozorovateľ dojem, že inklúzii sa u nás darí dobre. Kniha Radka Vorlíčka takéhoto pozorovateľa rýchlo vyvedie z omylu. Zainteresovaným a poučeným odborníkom z radov psychologov a pedagógov poskytuje nový uhol pohľadu: autor je totiž sociálny antropológ a prezentuje výsledky etnografického výskumu v šiestich slovenských a šiestich českých základných školách.

Kniha začína predslovom *Tomáša Sameka*, lingvistického antropológa, ktorý tému inklúzie zasadzuje do širších spoločenských, politických, ideových či ideologických súvislostí a v postoji ľudí voči nej rozpoznáva rázcestie celkového ďalšieho smerovania spoločnosti: liberálo-demokratické versus autoritárske tendencie. Netýka sa to samozrejme odborných diskusií o čiastkových aspektoch uskutočňovania inklúzie, ktoré sú a majú byť kritické, ale základného nastavenia spoločnosti voči „inakosti“, čiže postavenia menšín. Teoretické úvahy sú popretkávané odkazmi na stav celospoločenskej diskusie o inklúzii v Českej republike a rolu, ktorú v nej zohráva prezident a časť médií. Samek konštatuje, že téma inklúzie (nielen školskej) nie je „autoinkluzívna“, čiže vo svojich základoch vnímaná zhodne významnou väčšinou spoločnosti, ale naopak, je to téma, ktorá spoločnosť rozdeľuje.

Text autora publikácie Radka Vorlíčka je členený na štyri časti. V úvode autor stručne pomenoval ciele a štruktúru knihy. Výskum sa zaoberá procesom začleňovania detí, ktoré sú vnímané ako odlišné, napríklad etnicky alebo sociálne, s dôrazom na dynamiku sociálnej vzdialenosti medzi deťmi v segregáčnych, integračných a asimilačných tendenciách slovenského a českého školstva. Druhá časť s názvom *Metodológia* je ďalej rozdelená na viacero podkapitol, v ktorých sa autor venuje všeobecným teoretickým otázkam antropológie vzdelávania, výskumným paradigmám,

postaveniu výskumníka a etickým otázkam. Metodologické prístupy sociálnej antropológie, vnútorný diskurz odboru o východiskách, možnostiach a cieľoch antropológického skúmania, ako aj o gnozeologických a etikých limitoch, je v mnohom odlišný od reflexie základných otázok v psychologickú literatúre. Napriek tomu, či práve preto môže byť veľmi inšpirujúci pre svoju kritickú sebareflexiu, ktorá nie je v psychológii tak jasne prítomná.

Jadrom publikácie sú výsledky pozorovania v dvanástich základných školách (obce aj školy sú samozrejme anonymizované); v každej z nich strávil autor dlhší čas vo viacerých triedach, pozoroval a zaznamenával dianie medzi deťmi navzájom a medzi deťmi a pedagógmi. Plasticnosť opisov ešte zvyšujú kresbičky a grafické znázornenia aktérov, ktoré umožňujú „vidieť“ napríklad priestorové vyčleňovanie ako prostriedok celkovej marginalizácie. Deti z pozorovaných tried a ich pedagógovia vystupujú z príbehov ako živé individuality, nie ako ploché ilustrácie tézy. Nie sú ostrovom pre seba – vplyv školy ako celku, obce a v niektorých prípadoch aj celospoločenské procesy a ich mediálny obraz ovplyvňujú interakcie v triede. Hlavnou témou výskumu je interetnická komunikácia. Pozorovania v triedach jednotlivých škôl túto tému rozširujú a prehľbujú a výsledný obraz nie je o rómskych deťoch na jednej strane a majoritných deťoch na strane druhej. Je o vyčleňovaní, ostrakizácii, šikanovaní, budovaní individuálnej a skupinovej identity, kde „Rómstvo“ môže byť negatívnou nálepkou aj mimo pripísanej etnicity, alebo je symbolicky stotožnené s poruchou; socioekonomické rozdiely niekedy prevážia nad etnickými, alebo sa stotožnia. Vyčleňovanie „iných“ detí sa nedeje vždy na základe skupinovej príslušnosti, ale aj na základe individuálnych znakov, osobitne pri šikanovaní. Komplikovaná skupinová dynamika detských skupín a postavenie vybraných jednotlivcov v nich, ako aj utváranie postojov a identity sú ovplyvňované, často aj podnecované aktivitami, vyjadreniami a postupmi pedagógov

a niekedy aj ich nečinnosťou a prehliadaním varovných signálov. Žiaci sú aktívni sociálni aktéri, ale ich komunikácia a správanie voči sebe sú znepokojujúco verným obrazom spoločnosti. Pre psychologov je zvlášť zaujímavý príbeh školy, ktorá každý rok otvára dve prvé triedy na základe výsledkov psychologického testovania budúcich prvákov: výberová trieda a trieda „outsiderov“. Je to príležitosť položiť si dôležitú otázku: pomáhame deťom rozvíjať sa, alebo pomáhame moci udržiavať status quo?

V závere sa autor vracia k témam z kapitoly *Metodológia* v prepojení so skúsenosťou z výskumu. V súlade s citovaným názorom *Pražskej skupiny školskej etnografie*, že cieľom terénneho výskumu je formulovať otázky, nie nájsť odpovede na vopred položené otázky, autor neponú-

ka odpovede. Naopak, kladie množstvo otázok, ktoré vyplynuli z pozorovaní v triedach a sú esenciou problematických postupov, postojov a parciálnych záujmov.

Napriek mnohým teoretickým úvahám a početným citáciám a odkazom na odborné názory významných antropológov je kniha „čtivá“. Prispieva k tomu aj osobný tón, odbočky k otázkam, ktoré si autor počas výskumu kladol, keď teória metodológie, výskumnej etiky a predpísaná rola výskumníka nedávali jasné odpovede, ako sa správať v konkrétnych situáciách voči živým ľuďom.

Zaujímavé, podnetné a trochu mrazivé čítanie, zvlášť pre psychologov a pedagógov.

Magdaléna Špotáková